

در این مطالعه، با توجه به هزینه‌های فزاینده اشتراک مجلات و نرخ بسیار بالای برابری ارز، ارزشیابی مجموعه نشریات ادواری کتابخانه مرکزی دانشگاه علوم پزشکی ایران با هدف سنجش میزان کارایی این مجموعه و تعیین عنوانهایی که کاندیدای لغو اشتراک هستند، انجام گرفت در این مطالعه از دو شاخص استفاده شد. شاخص اول استفاده از مجموعه براساس درخواستهای فتوکپی مقالات طی سالهای ۷۰ و ۷۱ که نشان داد مجلات جاری (۹۰-۹۲) بطور متوسط ۸۸٪ و مجموعه گذشته (۷۰ تا ۸۹) حدود ۵۴٪ مورد استفاده قرار گرفته است. براساس این نتایج عنوانهایی که طی دو سال مذکور مراجعه‌ای نداشتند و آنهایی که یک تا دو بار استفاده شدند با توجه به محدودیت بودجه به ترتیب برای لغو اشتراک در نظر گرفته شدند. بطورکلی، مجموعه کتابخانه به ۹۵٪ از تقاضاهای مراجعان پاسخ داده و فقط ۵٪ از تقاضاها به دلایل مختلف بدون پاسخ مانده است. از این میزان، تنها ۷/۰٪ آن ناشی از عدم اشتراک عنوان بوسیله کتابخانه بوده است.

شاخص دوم قابلیت دستیابی به اصل مقالات بازیابی شده از پایگاههای اطلاعاتی مدلاین و اکسپتامدیکا بود که نشان داد، بدون در نظر گرفتن زبان رایج مورد استفاده مراجعه کنندگان، به ترتیب ۴۷/۵٪ و ۳۶/۶٪ می‌باشد.

کلید واژه‌ها: ۱ - مجموعه سازی ۲ - نشریات ادواری ۳ - بسامد استفاده
۴ - سیاستها ۵ - همپوشانی

دکتر مهرانگیز حریری *

آذر اسلامی **

چکیده

* مدیر کتابخانه مرکزی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی ایران
** کتابدار کتابخانه مرکزی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران

در سالهای اخیر افزایش مداوم قیمت نشریات ادواری تاثیر قابل توجهی بر مجموعه کتابخانه‌ها، بویژه کتابخانه‌های دانشگاهی، گذاشته است. در دهه ۶۰ نرخ متوسط افزایش قیمت کتاب و مجله سالانه ۹/۳٪ بود که این رقم برای کتابخانه‌های پزشکی به حدود ۱۴٪ می‌رسید. در اواسط دهه هفتاد این رقم برای منابع علمی و فنی به ۱۰۰٪ و در مواردی به بیش از آن، رسید (Almagro 1986, 174). با توجه به نرخ تورم در سالهای اخیر می‌توان حدس زد که اکنون این رقم به چند صد درصد رسیده باشد.

بودجه‌های کم و بیش ثابت یا حتی کاهش یافته بسیاری از کتابخانه‌ها موجب شده تا برخی از آنها مرتباً درصد بیشتری از بودجه خود را صرف تهیه نشریات ادواری کنند. برخی برای تحمل این مشکل مجبور به قطع اشتراک تعدادی از عنوانها یا محدود کردن سفارشات جدید خود شده‌اند و بسیاری از آنها حتی سفارشات خود را لغو کرده‌اند.

در زمینه سیاست اشتراک این نوع نشریات مطالعات زیادی انجام گرفته و مکانیسمهای متفاوتی پیشنهاد گردیده است. کتابخانه دانشگاه ایلنویز در سال ۱۹۷۵ تا ۱۹۷۶ مطالعه وسیعی را انجام داد و عواملی چون نظرات کادر آموزشی، خط مشی انتخاب، نمایه نامه‌ها، و میزان استفاده را در تصمیم‌گیرها موثر دانست (Swartz 1977).

کتابخانه دانشگاه گلاسکو در ۱۹۷۷ به منظور مقابله با ۱۵٪ کاهش بودجه نشریات ادواری خود مطالعه‌ای انجام داد که در آن از آمار استفاده از نشریات جاری در طول چهار ماه و ارزیابی عنوانها توسط اساتید استفاده نمود (Rodger 1978). در مطالعه‌ای که آلن و نترس در ۱۹۹۱ در کتابخانه ایالتی نیوسات ویلز استرالیا انجام داد از معیارهای متعددی چون مطالعات استنادی، آمار استفاده از نشریات، کیفیت و محتوای نشریات، بهره‌دهی هزینه، نوع نشریه و سطح آن، امکان دستیابی به مجله از طریق خدمات پیوسته و دیسکهای فشرده استفاده کرد.

بطور کلی، در مطالعاتی که طی ۲۵ سال گذشته صورت

گرفته مشخص شده است که هیچ راه حل آسان یا فرمول سحرآمیزی برای اتخاذ تصمیم در مورد اشتراک ادواریها وجود ندارد. از آنجا که برای اکثر کتابخانه‌ها مجموعه نشریات ادواری حکم خونی را دارد که در بدن سازمان جریان دارد و حذف هر عنوان با مشکل و غالباً با احساسات همراه است لازم است کتابداران قبل از هر اقدامی در مورد لغو یا ادامه اشتراک، اطلاعات آماری استفاده از مجموعه‌شان را در اختیار داشته باشند (Ventress 1991, 113-4).

کتابخانه مرکزی دانشگاه علوم پزشکی ایران از بدو تأسیس با توجه به اهداف و رسالت خویش تلاش نمود تا مجموعه‌ای غنی از نشریات ادواری فراهم آورد. در سال ۱۳۶۹ با استفاده از فهرست مجلات نمایه شده در ایندکس مدیکوس تغییراتی در لیست سفارشات کتابخانه داده شد ولی اثر این تغییرات در میزان پاسخگویی کتابخانه مشخص نگردید. از آنجا که این مجموعه مورد مراجعه دانشجویان، اساتید و پژوهشگران رشته‌های مختلف علوم پزشکی کشور است هر نوع تصمیم‌گیری در مورد ادامه یا لغو اشتراک عنوانهای موجود آن یا جانشین کردن آنها با عنوانهای جدید از حساسیت ویژه‌ای برخوردار است و طبعاً تامل بیشتری را می‌طلبد. علاوه براین، هزینه سنگین اشتراک، افزایش چشمگیر نرخ ارز و مسائل ارزی از یک سو، و محدودیت بودجه کتابخانه مرکزی از سوی دیگر، ایجاب می‌کند که مجموعه موجود مورد ارزشیابی عینی قرار گیرد.

هدف از این مطالعه، یافتن مکانیسمی برای تعدیل هزینه اشتراک بر حسب بودجه موجود و تعیین عنوانهایی است که حذف آنها کمترین آسیب را به مجموعه تحقیقاتی موجود و پاسخگویی به نیاز متقاضیان می‌زند.

مواد و روش کار

اطلاعات لازم بر مبنای دو شاخص گردآوری شد:

شاخص اول - درخواست فتوکپی مقالات طی سالهای ۷۰ و ۷۱،

شاخص دوم - همپوشانی لیست نشریات جاری کتابخانه با

مطابقت داده شد و عنوانهای مشترک این دو منبع علامت گذاری گردید تا میزان همپوشانی آنها مشخص شود. سپس لیست مجلات مورد اشتراک کتابخانه مرکزی با لیست مجلات مشترک دو منبع فوق مطابقت داده شد و تعداد عنوانهای مشترک محاسبه گردید.

آن دسته از نشریات مورد اشتراک کتابخانه که در لیست مشترک نهایی وجود نداشت در فهرست مجلات ایندکس مدیکوس جستجو شد و موارد مشترک ثبت گردید. سایر عنوانهایی که در این فهرست موجود نبود با فهرست مجلات اکسپتامدیکا مقایسه و مشترکات آن محاسبه شد و حاصل کار به صورت سه لیست آماده تحلیل گردید.

نتایج

از تعداد ۴۴۲۹۲ مقاله فتوکپی شده، تعداد ۲۶۵۱۷ مقاله مربوط به مجلات جاری و تعداد ۱۷۷۷۵ مقاله مربوط به مجموعه مخزن بوده است. در مجموعه مجلات جاری ۱۴۳۴ عنوان حداقل یک بار مورد استفاده قرار گرفته و به این ترتیب در هر سال تعدادی از عنوانها اصلاً استفاده نشده است.

جدول شماره ۱ - توزیع عنوانهای مورد اشتراک و استفاده نشده مجموعه جاری کتابخانه مرکزی برحسب سال مشترک

سال اشتراک	عنوانهای مورد اشتراک*		عنوانهای استفاده نشده	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد
۹۰	۱۸۲۵	۳۹۱	۲۱/۴	
۹۱	۱۵۴۷	۱۱۳	۷/۳	
۹۲	۱۵۲۹	۱۰۵	۶/۸	

* به استثنای سالانه‌ها و منابع ادواری مرجع

چنانچه تعریف ویلیام شاو را در مورد استفاده از مجلات بپذیریم تنها کافی است که بین مجلات استفاده شده و استفاده نشده تمایز قائل شویم و با بسامد استفاده کاری نداشته باشیم (Shaw 1979, 21). در این صورت میزان استفاده از مجموعه

لیست مجلات نمایه شده در ایندکس مدیکوس و اکسپتامدیکا.

درخواستهایی که برای تهیه فتوکپی مقاله در سالهای ۷۰ و ۷۱ به کتابخانه رسیده بود به دو گروه تقسیم شد، درخواستهایی که کتابخانه موفق به پاسخگویی آنها شده بود و درخواستهایی که به دلایلی انجام نشده بود. علت انتخاب مدت فوق، فراهم آوردن فرصت کافی برای مراجعه احتمالی به همه منابع و افزایش قابلیت اعتماد نتایج آماری بود زیرا مطالعات انجام شده نشان می‌داد که مقاطع زمانی کوتاه (مثلاً، چهار یا شش ماه) نتیجه‌گیری را با اشکال مواجه می‌سازد.

ابتدا تعداد ۴۴۲۹۲ درخواست که طی مدت دو سال دریافت و پاسخ داده شده بود به تفکیک عنوان مجله مرتب شد. برای آن که هم استفاده جاری و هم گذشته نگر مورد بررسی قرار گیرد تعداد مقالات مربوط به هر عنوان به تفکیک سال انتشار در دو ستون جاری (سال ۹۰ تا ۹۲) و گذشته نگر (سال ۷۰ تا ۸۹) ثبت گردید (با همین تقسیم‌بندی مجلات در سالن و مخزن کتابخانه مرکزی نگهداری می‌شوند). براساس ارقام ثبت شده در این دو ستون میزان کل مراجعه به هر عنوان نیز محاسبه شد. با استفاده از نرم افزار SPSS این اطلاعات دسته‌بندی گردید و توزیع و درصد فراوانی آن محاسبه شد. از تعداد ۲۳۲۷ درخواست انجام نشده نیز صورت جداگانه‌ای تهیه گردید که در آن دلایل عدم پاسخگویی ثبت شد. این دلایل عبارت بودند از: کسری یک دوره یا شماره‌هایی از یک عنوان، ارسال به صحافی، دسترسی نداشتن به سالهای قبل از ۱۹۷۰، به علت نگهداری در مخزن مرکزی - و عدم اشتراک عنوان. آمار عنوانهایی که کتابخانه فاقد آنها بود به علت اهمیت خاص به صورت دستی استخراج و جداگانه ثبت شد. نظر به این که ماهیت و تعداد نمایه‌نامه‌هایی که یک عنوان را نمایه می‌کنند شاخص مفید و ارزشمندی برای نشان دادن اعتبار عنوان است ایندکس مدیکوس و اکسپتامدیکا - از معتبرترین و معروفترین منابع مرجع ادواری پزشکی - به عنوان شاخص دوم انتخاب شد. ابتدا فهرست مجلات نمایه شده در ایندکس مدیکوس با فهرست مجلات چکیده شده در اکسپتامدیکا

جدول شماره ۲- توزیع و درصد فراوانی مقالات مورد درخواست
از مجموعه مجلات جاری کتابخانه مرکزی

#A	#J	%	CUM %	#A	#J	%	CUM %	#A	#J	%	CUM %	#A	#J	%	CUM %	#A	#J	%	CUM %	#A	#J	%	CUM %
371	1	.1	.1	114	1	.1	1.5	78	2	.1	3.8	59	4	.3	6.5	39	4	.3	11.9	20	24	1.7	28.3
292	1	.1	.1	113	2	.1	1.7	77	1	.1	3.8	58	6	.4	6.9	38	11	.8	12.7	19	22	1.5	29.8
238	1	.1	.2	110	1	.1	1.7	76	1	.1	3.9	57	1	.1	7.0	37	10	.7	13.4	18	20	1.4	31.2
230	1	.1	.3	105	2	.1	1.9	75	5	.3	4.3	56	3	.2	7.2	36	5	.3	13.7	17	17	1.2	32.4
221	1	.1	.3	104	1	.1	2.0	74	1	.1	4.3	55	4	.3	7.5	35	13	.9	14.6	16	29	2.0	34.4
194	1	.1	.4	99	1	.1	2.0	73	1	.1	4.4	54	2	.1	7.6	34	7	.5	15.1	15	28	2.0	36.4
178	2	.1	.6	97	1	.1	2.1	72	2	.1	4.5	53	4	.3	7.9	33	5	.3	15.5	14	29	2.0	38.4
156	1	.1	.6	95	1	.1	2.2	71	1	.1	4.6	52	5	.3	8.2	32	9	.6	16.1	13	38	2.6	41.1
150	1	.1	.7	94	1	.1	2.2	70	2	.1	4.7	51	2	.1	8.4	31	14	1.0	17.1	12	38	2.6	43.7
148	1	.1	.8	93	1	.1	2.3	69	2	.1	4.9	50	5	.3	8.7	30	13	.9	18.0	11	25	1.7	45.5
143	1	.1	.8	92	2	.1	2.4	68	2	.1	5.0	49	6	.4	9.1	29	8	.6	18.5	10	61	4.3	49.7
138	1	.1	.9	90	2	.1	2.6	67	3	.2	5.2	48	4	.3	9.4	28	6	.4	19.0	9	44	3.1	52.8
137	2	.1	1.0	87	3	.2	2.8	66	1	.1	5.3	47	3	.2	9.6	27	13	.9	19.9	8	50	3.5	56.3
135	1	.1	1.1	86	2	.1	2.9	65	1	.1	5.4	46	6	.4	10.0	26	13	.9	20.8	7	50	3.5	59.8
124	1	.1	1.2	85	1	.1	3.0	64	2	.1	5.5	45	4	.3	10.3	25	21	1.5	22.2	6	58	4.0	63.8
121	1	.1	1.3	84	1	.1	3.1	63	2	.1	5.6	44	4	.3	10.6	24	16	1.1	23.4	5	73	5.1	68.9
120	1	.1	1.3	82	3	.2	3.3	62	6	.4	6.1	43	4	.3	10.9	23	14	1.0	24.3	4	79	5.5	74.4
118	1	.1	1.4	81	2	.1	3.4	61	1	.1	6.1	42	3	.2	11.1	22	16	1.1	25.5	3	92	6.4	80.8
115	1	.1	1.5	80	1	.1	3.5	60	1	.1	6.2	41	4	.3	11.4	21	17	1.2	26.6	2	117	8.2	89.0
				79	2	.1	3.6					40	4	.3	11.6					1	158	11.0	100.0

T 1434 100.0

جاری کتابخانه در سالهای ۹۰ تا ۹۲ به ترتیب ۷۸/۶٪، ۹۲/۷٪ و ۹۳/۲٪ می باشد.

گروه بندی مجلات جاری به ترتیب نزولی بسامد استفاده نشان می دهد که بالاترین بسامد ۳۷۱ بار است. ۱۲/۳٪ کل عنوانهای استفاده شده در این گروه (۱۷۶ عنوان) پاسخگوی نیمی از نیازها بوده است و ۱۳ عنوان که بالاترین بسامد استفاده را داشته به تنهایی حدود ۱۰٪ نیازها را پاسخ داده است. (جدول شماره ۲)

در مورد مجموعه سالهای ۷۰ تا ۸۹، به دلیل نوسانهای زیادی که در تعداد مجلات مورد اشتراک وجود داشته نمی توان آمار عنوانهای استفاده نشده را به تفکیک سال بیان کرد. برای تهیه فتوکپی ۱۷۷۷۵ مقاله از این مجموعه، از ۸۷۷ عنوان مجله حداقل یک بار استفاده شده است. چنانچه مبنای محاسبه را ۱۵۹۰ عنوان حاصل از بررسی فرمها قرار دهیم

تنها ۱۷۴ عنوان، یا به عبارتی ۱۶/۶٪ عنوانهای موجود، مورد استفاده قرار نگرفته است اما چنانچه بالاترین رقم اشتراک طی این سالها را که ۱۶۲۵ عنوان است در نظر بگیریم این رقم به ۴۶٪ می رسد. گروه بندی مجلات این مجموعه به ترتیب نزولی بسامد استفاده نشان می دهد که بالاترین بسامد استفاده ۳۰۸ بار بوده است. نزدیک به ۱۰٪ کل نشریات استفاده شده (۸۸ عنوان) منبع تهیه حدود نیمی از مقالات مورد درخواست بوده و متجاوز از یک دهم نیازها را تنها ۸ عنوان مجله تأمین کرده است (جدول شماره ۳). چنانچه مجموعه این درخواستها را، بدون توجه به سال انتشار نشریه، در نظر بگیریم ملاحظه می شود که از تعداد ۱۵۹۰ عنوان مجله برای تهیه فتوکپی استفاده شده که بالاترین بسامد استفاده ۶۶۷ بار است. در این مجموعه ۹/۸٪ عنوانها (۱۵۴ عنوان) توانسته است به تنهایی پاسخگوی متجاوز از نیمی از درخواستها باشد

جدول شماره ۳- توزیع و درصد فراوانی مقالات مورد درخواست
از مجموعه مجلات مخزن کتابخانه مرکزی

#A	#J	%	CUM %	#A	#J	%	CUM %	#A	#J	%	CUM %	#A	#J	%	CUM %	#A	#J	%	CUM %	#A	#J	%	CUM %
308	1	.1	.1	117	1	.1	2.6	80	1	.1	5.2	57	2	.2	9.4	38	4	.5	15.3	19	7	.8	29.0
297	1	.1	.2	116	1	.1	2.7	78	1	.1	5.4	56	1	.1	9.5	37	3	.3	15.6	18	14	1.6	30.6
295	1	.1	.3	114	2	.2	3.0	77	1	.1	5.5	54	3	.3	9.8	36	7	.8	16.4	17	17	1.9	32.5
242	1	.1	.5	113	1	.1	3.1	75	1	.1	5.6	53	2	.2	10.0	35	6	.7	17.1	16	19	2.2	34.7
237	1	.1	.6	110	2	.2	3.3	74	4	.5	6.0	52	2	.2	10.3	34	5	.6	17.7	15	7	.8	35.5
191	1	.1	.7	109	1	.1	3.4	73	1	.1	6.2	51	3	.3	10.6	33	4	.5	18.1	14	16	1.8	37.3
188	1	.1	.8	100	1	.1	3.5	72	2	.2	6.4	50	1	.1	10.7	32	4	.5	18.6	13	14	1.6	38.9
170	1	.1	.9	98	1	.1	3.6	71	1	.1	6.5	49	5	.6	11.3	31	4	.5	19.0	12	28	3.2	42.1
160	1	.1	1.0	94	1	.1	3.8	70	3	.3	6.8	48	2	.2	11.5	30	10	1.1	20.2	11	17	1.9	44.0
156	1	.1	1.1	93	1	.1	3.9	69	3	.3	7.2	47	1	.1	11.6	29	4	.5	20.6	10	16	1.8	45.8
154	1	.1	1.3	92	2	.2	4.1	68	2	.2	7.4	46	5	.6	12.2	28	5	.6	21.2	9	22	2.5	48.3
149	1	.1	1.4	91	2	.2	4.3	65	2	.2	7.6	45	5	.6	12.8	27	5	.6	21.8	8	22	2.5	50.9
141	1	.1	1.5	89	1	.1	4.4	64	2	.2	7.9	44	2	.2	13.0	26	4	.5	22.2	7	24	2.7	53.6
137	1	.1	1.6	88	2	.2	4.7	63	1	.1	8.0	43	3	.3	13.3	25	6	.7	22.9	6	31	3.5	57.1
135	1	.1	1.7	85	1	.1	4.8	62	1	.1	8.1	42	4	.5	13.8	24	10	1.1	24.1	5	37	4.2	61.3
130	2	.2	1.9	84	1	.1	4.9	61	3	.3	8.4	41	2	.2	14.0	23	6	.7	24.7	4	48	5.5	66.8
125	2	.2	2.2	83	1	.1	5.0	60	2	.2	8.7	40	5	.6	14.6	22	9	1.0	25.8	3	43	4.9	71.7
121	1	.1	2.3	82	1	.1	5.1	59	2	.2	8.9	39	2	.2	14.8	21	12	1.4	27.1	2	109	12.4	84.2
118	2	.2	2.5					58	2	.2	9.1					20	9	1.0	28.2	1	139	15.8	100.0

T 877 100.0

۹۲/۵٪ می‌گردد و براین اساس، عنوانهایی که بسامد درخواستشان بین ۳ تا ۱۲ بار (بالاترین بسامد) بوده فقط بالغ بر ۱۷ عنوان می‌شود.

از مقایسه فهرست سال ۱۹۹۲ مجلات نمایه شده در ایندکس مدیکوس با مجلات چکیده شده در اکسپتامدیکا، ۱۹۶۷ عنوان مشترک بدست آمد که نسبت آن به کل مجلات مورد پوشش ایندکس مدیکوس (۳۰۳۹ عنوان) حدود ۶۵٪ و نسبت به مجلات مورد پوشش اکسپتامدیکا (۳۲۸۸ عنوان) حدود ۶۰٪ می‌شد. مقایسه نشریات مورد اشتراک کتابخانه مرکزی با عنوانهای بدست آمده از مقایسه فوق نشان داد که حدود ۵۹٪ (۱۱۵۶ عنوان) بین آنها همپوشانی وجود دارد، به عبارت دیگر، اطلاعات مربوط به مقالات ۵۹ درصد مجلات مورد اشتراک کتابخانه در هر دوی این منابع ظاهر می‌شود. با توجه به این که ۲۸۸ عنوان از نشریات مورد اشتراک

و تنها ۱۱ عنوان پاسخگوی ۱۰٪ نیازها بوده است (جدول شماره ۴).

با توجه به بالاترین رقم عناوین نشریات ادواری کتابخانه مرکزی طی سالهای ۷۰ تا ۹۲، که بالغ بر ۲۲۷۳ عنوان (بدون مراجع ادواری) است، ملاحظه می‌شود که ۳۰٪ نشریات مورد استفاده قرار نگرفته است. جدول ۵ نشان دهنده عنوانهایی است که در سه مرحله فوق دارای بالاترین بسامد استفاده بوده و ۱۰٪ نیازها را برآورده کرده است. اعدادی که در کنار هر عنوان درج شده مرتبه آن را در گروه مربوط نشان می‌دهد. از تعداد ۲۳۲۷ درخواست انجام نشده، ۳۲۴ مورد آن مربوط به ۲۲۴ عنوان می‌شد که کتابخانه مرکزی آنها را مشترک نبود. برای ۷۴٪ عنوانهایی که کتابخانه فاقد آن بود فقط یک بار درخواست وجود داشت. چنانچه تعداد مجلاتی را که برای هر عنوان ۲ بار تقاضا داشته نیز به آن بیفزاییم این رقم بالغ بر

جدول شماره ۴- توزیع و درصد فراوانی مقالات مورد درخواست
از کل مجموعه کتابخانه مرکزی

CUM				CUM				CUM				CUM				CUM				CUM			
#A	#J	%	%	#A	#J	%	%	#A	#J	%	%	#A	#J	%	%	#A	#J	%	%	#A	#J	%	%
667	1	.1	.1	193	2	.1	1.9	121	2	.1	4.2	83	1	.1	8.2	54	7	.4	14.1	27	15	.9	28.3
587	1	.1	.1	187	1	.1	1.9	119	1	.1	4.3	82	3	.2	8.4	53	5	.3	14.4	26	12	.8	29.1
422	1	.1	.2	185	1	.1	2.0	116	2	.1	4.4	81	1	.1	8.4	52	6	.4	14.8	25	23	1.4	30.5
412	1	.1	.3	181	1	.1	2.1	114	2	.1	4.5	79	1	.1	8.5	51	6	.4	15.2	24	17	1.1	31.6
374	1	.1	.3	179	1	.1	2.1	113	1	.1	4.6	78	4	.3	8.7	50	8	.5	15.7	23	20	1.3	32.8
371	1	.1	.4	178	1	.1	2.2	111	1	.1	4.7	77	2	.1	8.9	49	6	.4	16.0	22	13	.8	33.6
363	1	.1	.4	177	1	.1	2.3	110	4	.3	4.9	76	2	.1	9.0	48	8	.5	16.5	21	19	1.2	34.8
360	1	.1	.5	173	1	.1	2.3	108	1	.1	5.0	75	5	.3	9.3	47	5	.3	16.9	20	17	1.1	35.9
309	1	.1	.6	172	1	.1	2.4	107	3	.2	5.2	74	1	.1	9.4	46	7	.4	17.3	19	18	1.1	37.0
297	1	.1	.6	170	2	.1	2.5	106	2	.1	5.3	72	3	.2	9.6	45	4	.3	17.5	18	24	1.5	38.6
292	1	.1	.7	167	1	.1	2.6	105	2	.1	5.4	71	1	.1	9.6	44	2	.1	17.7	17	22	1.4	39.9
287	1	.1	.8	166	1	.1	2.6	104	1	.1	5.5	70	4	.3	9.9	43	6	.4	18.1	16	18	1.1	41.1
259	1	.1	.8	163	1	.1	2.7	103	3	.2	5.7	69	2	.1	10.0	42	9	.6	18.6	15	20	1.3	42.3
249	1	.1	.9	155	3	.2	2.9	101	1	.1	5.7	68	2	.1	10.1	41	5	.3	18.9	14	31	1.9	44.3
238	1	.1	.9	154	1	.1	3.0	100	3	.2	5.9	67	6	.4	10.5	40	7	.4	19.4	13	32	2.0	46.3
234	1	.1	1.0	145	1	.1	3.0	98	3	.2	6.1	66	2	.1	10.6	39	11	.7	20.1	12	34	2.1	48.4
230	1	.1	1.1	143	1	.1	3.1	97	6	.4	6.5	65	5	.3	10.9	38	9	.6	20.6	11	28	1.8	50.2
228	1	.1	1.1	139	1	.1	3.1	96	1	.1	6.5	64	5	.3	11.3	37	13	.8	21.4	10	41	2.6	52.8
227	1	.1	1.2	136	1	.1	3.2	95	1	.1	6.6	63	1	.1	11.3	36	8	.5	21.9	9	43	2.7	55.5
226	2	.1	1.3	135	2	.1	3.3	93	3	.2	6.8	62	3	.2	11.5	35	15	.9	22.9	8	45	2.8	58.3
225	1	.1	1.4	134	1	.1	3.4	91	2	.1	6.9	61	4	.3	11.8	34	9	.6	23.5	7	50	3.1	61.4
220	1	.1	1.4	131	1	.1	3.5	90	2	.1	7.0	60	3	.2	11.9	33	8	.5	24.0	6	60	3.8	65.2
211	1	.1	1.5	130	1	.1	3.5	89	4	.3	7.3	59	5	.3	12.3	32	11	.7	24.7	5	61	3.8	69.1
210	1	.1	1.6	129	1	.1	3.6	87	6	.4	7.7	58	7	.4	12.7	31	11	.7	25.3	4	77	4.8	73.9
209	1	.1	1.6	125	4	.3	3.8	86	2	.1	7.8	57	4	.3	13.0	30	12	.8	26.1	3	93	5.8	79.7
202	1	.1	1.7	123	2	.1	4.0	85	1	.1	7.9	56	7	.4	13.4	29	7	.4	26.5	2	134	8.4	88.2
200	1	.1	1.8	122	2	.1	4.1	84	4	.3	8.1	55	4	.3	13.6	28	13	.8	27.4	1	188	11.8	100.0

T 1590 100.0

میزان اشتراک سالهای ۷۰ تا ۸۹، بیش از نیمی از عنوانهای مجموعه (۵۴٪) استفاده شده است. میزان استفاده از مجموعه جاری بیش از مجلات گذشته بوده که با توجه به ویژگیهای رشته‌های علوم پزشکی و نیم عمر منابع این زمینه، این امر کاملاً طبیعی است.

عنوانهایی که در کل به عنوان پرمراجعه‌کننده‌ترین مجلات شناخته شده است به جز سه عنوان، که در سالهای ۷۰ تا ۸۹ بسامد پایین‌تری داشته و یک عنوان که در این دوره استفاده نشده است، بقیه در هر دو مقطع زمانی بسامد بالایی داشته است.

از درخواستهای انجام نشده ۱۳/۹٪ مربوط به مجلاتی است که کتابخانه مرکزی آنها را مشترک نبوده و می‌تواند به

کتابخانه فقط در ایندکس مدیکوس نمایه می‌شود و ۴۷ عنوان تنها در اکسپتامد مدیکا چکیده می‌شود میزان همپوشانی مجلات جاری کتابخانه با ایندکس مدیکوس به ۷۳٪ و با اکسپتامدیکا به ۶۱٪ می‌رسد.

بحث

نتایج نشان می‌دهد که مجموعه موجود کتابخانه توانایی پاسخگویی به اکثر درخواستها را داشته است. به طور متوسط ۸۸٪ مجموعه جاری مورد استفاده قرار گرفته و همان طور که جدول شماره ۱ نشان می‌دهد کاهش مجلاتی که مورد استفاده نبوده در سالهای ۹۱ و ۹۲ موجب افزایش درصد استفاده نسبت به تعداد اشتراکها گردیده است. با در نظر گرفتن حداکثر

جدول شماره ۵ - عنوان و مرتبه پرمراجعه ترین مجلات در سطح ۱۰٪ پاسخگویی به نیاز

عنوان	کل	۷۰-۸۹	۹۰-۹۲
New England J of Medicine	۱	۲	۱
Lancet	۲	۳	۲
Nursing Times	۷		۳
Obstetrics and Gynecology	۶		۴
Am J Obst Gynecol	۴	۶	۵
Scientific American			۶
Diabetes Care			۷
Fertility and Sterility			۸
Int J Gynecol Obstet			۹
J of Bone and Joint Surgery			۱۰
Development			۱۱
App Environ Microbiol			۱۲
British Medical J	۱۱		۱۳
Clinical Chemistry	۳	۱	
Brain Research	۸	۴	
J of Clinical Microbiology	۵	۵	
Science	۹	۷	
Nature		۸	
Am J of Clinical Nutrition	۱۰		

مشاهده قرار داد. در مطالعه حاضر نیز عدم امکان گردآوری اطلاعات در مورد مجلات استفاده شده در داخل کتابخانه و مشاهده رفتار مراجعان در استفاده از این منابع از محدودیتهای آن به شمار می آید.

۲- نتایج ثبات چندانی ندارد و نمی توان فرض کرد که یک عنوان در آینده با همان بسامد مورد استفاده قرار گیرد. علیرغم این واقعیات، تصور می شود چنین مطالعاتی می تواند ویژگیهای دقیق و نسبتاً ثابت هر عنوان را مشخص کند.

کتابخانه در این مطالعه دو هدف را دنبال می کرد:

۱- اندازه گیری توانایی مجموعه موجود - این هدف با اطلاع از قدرت پاسخگویی و ضعف مجموعه جامه عمل می پوشد. اطلاعاتی که از این مطالعه بدست آمد مبنای تصمیم گیری برای لغو اشتراک عنوانهای بدون مراجعه یا کم مراجعه و در مقابل افزودن عنوانهای جدید مورد درخواست قرار گرفت.

عنوان ضعف مجموعه تلقی شود. این رقم تنها ۰/۷٪ کل تقاضاها بوده که چنانچه سایر تقاضاهای انجام نشده را نیز به این رقم بیفزاییم فقط حدود ۵٪ کل درخواستها بدون پاسخ مانده است، به عبارت دیگر، مجموعه کتابخانه در ۹۵٪ موارد موفق به عرضه منبع مورد نیاز مراجعه کننده شده است. با توجه به طول مدت مطالعه، به نظر نمی رسد عنوانهایی که مراجعه ای نداشته است در آینده قابل پیش بینی نیز مورد مراجعه قرار گیرد. لذا، این عنوانها می تواند اولین کاندیدای لغو اشتراک باشد.

مطالعاتی که روی بسامد استفاده از منابع انجام گرفته تا به امروز این نتیجه کلی را تایید کرده است که درصد کمی از عنوانها بیشترین درصد استفاده را به خود اختصاص می دهد. این نتیجه می تواند مبنای تصمیم گیری قرار گیرد. البته در مطالعات بسامد استفاده دو کاستی اصلی وجود دارد:

۱- امکان ندارد همه استفاده ها را در زمان مطالعه مورد

می‌کند. با اندازه‌گیری میزان همپوشانی مجلات جاری کتابخانه با فهرست مجلات نمایه شده در ایندکس مدیکوس و چکیده شده در اکسپتامدیکا، میزان دستیابی مراجعه‌کنندگان به اصل مقالات اندازه‌گیری شد و مشخص گردید که مجلات موجود می‌تواند ۴۷/۵٪ مقالات بازیابی شده از مدلاین و ۳۶/۶٪ مقالات بازیابی شده از اکسپتامدیکا را تأمین کند. با توجه به این که اکثر مراجعه‌کنندگان کتابخانه مرکزی فقط با زبان انگلیسی آشنایی دارند - و به همین جهت هم منابع مورد اشتراک معمولاً به زبان انگلیسی است - با حذف مقالات بازیابی شده‌ای که به سایر زبانهاست قابلیت دست‌یابی به اصل منبع عملاً در مجموعه کتابخانه مرکزی بالاتر از ارقام فوق می‌باشد.

درمیان مجلات جاری، از ۱۵۸ عنوان فقط یک بار و از ۱۱۷ عنوان فقط ۲ بار در طول دو سال استفاده شد. در سال ۱۹۹۴ برای کاهش ۲۰٪ از سفارشات، این عنوانها بخشی از اشتراکهای قابل حذف را تشکیل داد. قابل ذکر است که عوامل دیگری نظیر توازن موضوعی مجموعه، وجود عنوان در سایر کتابخانه‌های تهران یا کشور در این تصمیم‌گیریها دخالت داشت. از میان نشریات مورد تقاضا که کتابخانه فاقد آنها بود عنوانهایی که بین ۵ تا ۱۲ بار درخواست شده بود برای اشتراک مد نظر قرار گرفت.

۲ - اندازه‌گیری قابلیت دستیابی به مجموعه - کتابخانه مرکزی عمده‌تاً از دویپایگاه اطلاعاتی مدلاین و اکسپتامدیکا برای بازیابی اطلاعات مورد نیاز مراجعه‌کنندگان استفاده

REFERNECES

- 1- Almagro, Bertha R; Budgeting and planning: a tandem approach; *The Serials Librarian*; 10 (112); 1985; p:173-179
- 2- Rodger, Elizabeth; Pruning periodical subscriptions at Glasgow university library; *Aslib Proceedings*; 30 (4); 1978; p: 145-153
- 3- Shaw, W.M; A journal resource sharing

strategy; *Library Research*, 1; 1979; p:19-29

- 4- Swartz, Linda Jo; Serials cancellations and reinstatements at the university of Illinois library; *The Serials Librarian*; 2(2); 1977; p: 171-180.

- 5- Ventress, Alan; Use surveys and collection analysis: a prelude to serials rationalization; *Library Acquisitions: Practice and Theory*; 15; 1991; p:106-118

SERIALS COLLECTION EVALUATION: A STRATEGY FOR CANCELLATIONS OR REINSTATEMENTS

Mehrangiz Hariri*

Azar Eslami**

ABSTRACT

Faced with the rising costs of periodical subscriptions and the high equivalence rates of foreign exchange, a survey was carried out in the Central Library of Iran University of Medical Sciences to evaluate the effectiveness of its collection and to determine titles whose absence would least damage the integrity of the collection. In this study two criteria were used; the first being Journal usage based on requests for photocopies of articles in 1991 and 1992 which showed that the current collection (1990-92) was used on an average of 88% while the stack usage (1970-89) was nearly 54%. The statistics derived were used as guidelines for cancellation of titles which had no requests and those which were used once or twice during this period, also taking into consideration budget limitations.

In general, the Central Library's collection has met 95% of the users' need. A mere 5% of all requests made were not satisfied, and only .07% of this was due to unavailability of certain titles. The second criterion was accessibility to the full text of articles retrieved through Medline and Embase. Results showed that, regardless of the foreign, language of articles the access rates were 47.5% and 36. 6% respectively.

Key Words:

1- Collection Development	2- Periodicals
3-Use frequency	4- policies
5- Overlap	

* Director of Central Library of Iran university of Medical Sciences and Health services

** Librarian of Central Library of Iran University of Medical Sciences and Health Services